

YEARBOOK OF THE GEORGE BARIȚIU HISTORY INSTITUTE OF CLUJ-NAPOCA SERIES *Humanistica*

ISSN 1584-4404
humanistica.ro

Pandemia COVID-19, dincolo de statistică: utopie, transparență și imprevizibil

Ionuț-Constantin Isac

Cite this article: ISAC, Ionuț-Constantin (2022) *Pandemia COVID-19, dincolo de statistică: utopie, transparență și imprevizibil*, in: 'Yearbook of the George Barițiu History Institute of Cluj-Napoca, Series Humanistica', Vol. 20, pp. 141-152.
DOI: [10.5281/zenodo.7017776](https://doi.org/10.5281/zenodo.7017776)

© 2022: The Publishing House of the Romanian Academy
Journal published online: 2003
Submit your article to [Humanistica Yearbook](#)

OPINII ȘI DEZBATERI

PANDEMIA COVID-19, DINCOLO DE STATISTICĂ: UTOPIE, TRANSPARENȚĂ ȘI IMPREVIZIBIL¹

Ionuț-Constantin Isac

Institutul de Istorie „George Barițiu” din Cluj-Napoca
Departamentul de Cercetări Socio-Umane

Abstract: *THE COVID-19 PANDEMIC BEYOND STATISTICS. UTOPIA, TRANSPARENCY AND THE UNPREDICTABLE. In our opinion, the last two years since the debut of the COVID-19 pandemic throughout the world have already left an important legacy: the urge of re-thinking the Modern suppositions regarding freedom, welfare, progress, and happiness. However, this imperative involves not only the reality of these principles, but also a side-effect of the newly-shaped pandemic world: i.e. the regression of social life from the standards of “good life” to the level of survival; the increasingly thinner line between the human being and the automaton; the giving up of creativity in favour of complying with the new social standards and formal-mechanic imitation. Our paper emphasizes some attempts made by various authors whose research works tried to sketch solutions to these problems, before and after the pandemic (Drăgănescu, Gonseth, Han, Galparsoro et alia). We believe that, unlike the traditional and Modern society, where the value of sacrifice for a collective purpose was assumed by the community/ society itself, the supreme value of this new kind of utopia in the contemporary society consists of the sacrifice imposed top-bottom by the authorities, regardless of other social conditions. It is a sacrifice based on simple collective trust on the official emergency regulations, which promises some individual good-feeling in return for the good-will of the person to accept being protected by the inoculation of the serum. Would this status quo function during the next possible future pandemics? It is an open question, depending on many factors, as, for instance, the willingness of communities and nations to comply with future unpredictable and not always transparent regulations.*

Keywords: *Pandemic, COVID-19, Statistics, Transparency, Unpredictable*

¹ Textul de mai sus reprezintă versiunea extinsă a intervenției subsemnatului cu titlul *Pandemia de COVID-19, dincolo de statistică: transparența și imprevizibilul*, în cadrul mesei rotunde „Valențe morale ale crizei sanitare provocate de pandemia de COVID-19”, organizată de Departamentul de Cercetări Socio-Umane, Colectivul de Psihologie al DCSU, Cluj-Napoca, 22 octombrie 2021, ca parte integrantă a Conferinței internaționale „Modernism, Modernizare, Modernitate. Perspective istoriografice și metodologice”, Institutul de Istorie „George Barițiu” al Academiei Române, Filiala Cluj-Napoca, Cluj-Napoca, 13-15 octombrie 2021.

Imaginația umană a conceput încă din Antichitate utopii sociale reconfortante la nivelul mentalului colectiv, stimulative pentru conștiințele confruntate cu povara unui prezent mereu nesatisfăcător. Uneori, gradul de perfecțiune al posibilelor viitoare societăți umane era cu atât mai ridicat cu cât ele se situau mai departe în timp de momentul elaborării proiectului lor teoretic; alteori, existența lor părea cu puțință chiar în momentul când erau gândite, fiind totuși situate în regiuni îndepărtate, necunoscute sau puțin cunoscute ale planetei noastre. Indiferent însă de structura și poziționarea spațio-temporală ale acestora, societățile viitorului – întotdeauna prezentate drept superioare celei prezente –, portretizate de la Platon la Campanella, Morus, Owen, Saint-Simon și mulți alții, li se înfățișează cititorilor de scrieri utopiste ca având un grad ridicat de plauzibilitate existențială și dezirabilitate socială. Din ele păreau să fi dispărut miraculos bolile, sărăcia, războaiele, violențele și agresiunile de tot soiul. Aflați sub oblăduirea unor oameni politici înțelepți, clarvăzători și morali, norocoșii cetățeni ai unor astfel de patrii nu mai aveau alte griji decât ... cum să-și sporească fericirea prin muncă rodnică, educație eficientă în folosul comunității, cultivarea științelor, artelor și meseriilor utile colectivității, filosofare și credință în zei puternici, protectori și binevoitori. Modalități mitologic-proteice ale paradisului regăsit, utopiile nu au încetat să inspire un public din ce în ce mai larg, pe măsura evoluției civilizației în decursul timpului.

Preocupările utopiste au continuat până în zilele noastre – cele mai apropiate de noi având un aliaj incomparabil mai consistent decât fusese el odinioară, alcătuit din imaginația creatoare, cunoașterea științifică și realismul cogitativ practic –, inclusiv în spațiul nostru național. Se poate invoca, în acest sens, exemplul ultimei lucrări publicate de academicianul Mihai Drăgănescu, *Societatea conștiinței* (vezi Drăgănescu, 2007), care a pus în discuție problematica *valorilor* general-umane (mai ales a celor morale), susceptibile de reunirea în viitor a componentelor cultural-spirituale fundamentale, inalienabile pentru un nou tip de civilizație. Din ansamblul pledoariei conținute în respectiva lucrare se detașează imperativul moral categoric al realizării „societății conștiinței”, care impune ca omenirea să părăsească starea actuală de „semicivilizație” (în lexicul utilizat de acad. Drăgănescu) și să-și creeze premisele unei *civilizații socio-umane* autentice (i.e. o civilizație adecvată dezvoltării sociale sustenabile), cu o pondere remarcabilă a *spiritualității* în întreaga viață socială.

Perspectiva utopist-moderată, cu accente sceptice, a „societății conștiinței” se cere a fi raportată la mai multe planuri ale ontosului socio-uman actual: *lumea informațional-computerală*, *procesul globalizării* și, mai recent (însă cu antecedente notabile), *fenomenul (sau sindromul) pandemiei virusului SARS-Cov2*. Înainte, însă, de acestea, este necesară o observație. Aparent foarte diferite între ele, planurile sau registrele de referință amintite conțin tacit o componentă mai puțin cunoscută, cu accente neliniștitoare pentru prezentul și viitorul umanității. Ea este subsumată tuturor proiecțiilor utopiste despre viitor, fiind reperabilă, de pildă, în operele lui Platon și Rousseau, iar mai aproape de timpul nostru, în scrierile ideologilor clasici ai marxism-leninismului (Marx, Engels, Lenin). O putem rezuma, simplu, prin întrebările: dacă

viitorul nu va fi chiar atât de benefic, cum este sau a fost el uneori anticipat, întrucât predicția lui nu poate exclude factori/parametri ascunși care să-l transforme într-un timp nedorit, chiar un coșmar pentru om și societate? Altfel spus, de unde provine certitudinea deplină a unora dintre acești autori (vezi operele clasice marxiste) că viitorul – despre care Aristotel spusese că este contingent – poate fi atât de bine prefigurat și anticipat? Este oare logic, rațional, să identifiți contingentul cu necesarul, să pretinzi că ele pot coincide?

Urmând calea dubitativ-critică, mai convingătoare pentru bunul mers al filosofării decât cea apodictic-dogmatică, vom spune că realitatea lumii informaționale, a globalizării și a pandemiei tinde să pună sub semnul întrebării și să contrazică presupuzițiile fundamentale ale conceptului de „societate a conștiinței” – și în genere, credem, pe cele ale conceptului de lume post-modernă emancipată și ameliorată în substanța ei profundă –, întrucât această realitate impune prioritar gândirea monotonă și comportamentul imitativ, uniform și submisiv, aflate în serviciul repetitivului, formalului și sistemicului. În această ipostază, utopiile clasice și moderne sunt provocate puternic de către distopiile gen Orwell, Bradbury ș.a. Chiar dacă semnificațiile ritualurilor sociale de dată recentă nu au fost încă pe deplin elucidate în toate amănuntele lor, este cert că ele influențează puternic modalitățile de gândire și acțiune ale tuturor oamenilor. Nu doar regimurile totalitare „clasice” – naziste și comuniste, care impun domnia „formelor și uniformelor”, cum spunea un erou al lui Pasternak –, ci și cele post-totalitare/post-moderne, cu pretenții aparent democratice, ajung să se apropie periculos de mult de impunerea egalității ori chiar a identității omului cu automatul, prin controlul digital-simbolic al vieții indivizilor, în virtutea tot mai greu interpretabilei „rațiuni de stat”. Aceste regimuri tind să se apropie de realitatea profeției terifiante pe care Alexis de Tocqueville o făcea în cartea sa *Democrația în America* (de Tocqueville, 1835, 1840/2017): supravegherea discretă, dar necruțătoare, a cetățeanului de către stat. Într-o atare situație, creația umană – socotită de Blaga a reprezenta culmea spiritualității umane – nu subordonează automatul, nu-l restrânge la condiția de rutină utilă, ci este constrânsă să i se supună. Din perspectiva experienței sociale globale a ultimelor două decenii – și cu deosebire a ultimilor doi ani –, credem că se poate deja vorbi despre o *de-spiritualizare accentuată și accelerată*, o de-culturalizare severă a umanității, făcută în numele corectitudinii politice ridicate la nivelul de normă supra-istorică și supra-națională, cu consecințe aberante pentru cursul istoriei contemporane.

Astfel, ritualul social actual se situează din ce în ce mai mult sub semnul *repetitivului*, fie acesta de ordin informatic, consumerist sau sanitar-epidemiologic –, ca repetiție a rulării unor programe informatice și a procesării rezultatelor acestora, a actelor consumului bunurilor și serviciilor la nivel global ori al practicilor igienico-sanitare pentru întreaga populație (la modul profilactic-preventiv) și clinice-hospitalicești (pentru cei consultați, internați și tratați sub suspiciunea infectării cu virusul SARS-Cov2). *Rutina* tinde să se generalizeze comportamental-instrumental la scară planetară, paralel cu diminuarea interesului instituțional pentru identitățile

concrete ale subiecților umani angrenați în acest tip de comportament. Actualmente, cele trei domenii sau planuri de activitate sus-amintite sunt interconectate, constituind obiectul unor interpretări diverse; uneori, însă, ideile-directoare ale administrării lor sunt percepute a fi cel puțin neinspirate (dacă nu chiar și mai nefericit). Au fost deja formulate suficiente puncte de vedere critice despre măsurile implementate în vederea opririi pandemiei, proceduri operate cu prețul neglijării tuturor celorlalte probleme cu care se confruntă umanitatea.

Unii autori consideră că măsurile restrictive au fost exagerate și au avut ca efect deteriorarea drastică a vieții oamenilor, paradoxal, tocmai în scopul salvării ei! *Sensul și finalitatea* acestor măsuri rămân incerte, fiindcă prețul plătit de mulți semeni ai noștri pentru ignorarea de către autorități a oricăror alte probleme decât cea virusologică este mult prea mare (de ex. generarea unei mulțimi considerabile de „victime colaterale” ale pandemiei, a căror singură „vină” a fost aceea că aveau comorbidități, neluate în seamă și netratate ca atare de către personalul medical, pe durata internării pacienților). Consecința a fost *non-sensul*, sfârșitul *absurd* (realul mortifer tragic) care s-a întors împotriva aspirațiilor oamenilor de a fi, ca indivizi și colectivitate, altceva decât sisteme și automate, adică: personalități active, dinamice și respectabile, cu o existență autonomă, nicidecum niște cifre statistice în rapoartele oficiale (conform regulei triadice „vaccinat – testat – recuperat”).

Abordând recent acest subiect (Isac, 2020), am arătat că pandemia SARS-Cov2 a impus, în mod dureros pentru umanitate, un principiu ciudat, neevident dintru începutul ei. Credem că s-ar putea vorbi, astfel, despre o nouă „lege” (în sensul cel mai larg al termenului), emergentă din contextul luptei unei întregi societăți împotriva virusului, adică a unui microorganism pe care nimeni nu-l poate vedea cu ochiul liber. Într-un mod fără precedent la nivelul modernității avansate, umanitatea se vede acum confruntată la scară planetară cu un pericol imens, localizat discontinuu, în spații infime. Din acest moment, umanitatea intră, pentru o lungă perioadă de timp, poate chiar pentru totdeauna, în era unui insolit *bellum omnium contra omnes*, sub o lege care nu mai iese din mintea vreunui zeu, erou sau om de stat, precum în timpurile anterioare, ci se pune în vigoare doar din cauza existenței unor microorganisme invizibile, cu potențial letal. Esența acestei legi se poate rezuma în felul următor: *invizibilul (microorganismic) dă legea pentru vizibil (macroorganismic)*. Rezultatul acțiunii acestei legi la nivel macrosocial este considerabil: autoritățile au luat măsuri de securitate sanitar-epidemiologică fără precedent (au instituit starea de urgență și starea de alertă, ultima reînnoită timp de doi ani, lună după lună, cu toate că... aceasta a fost declarată neconstituțională, în urma pronunțării forurilor juridice supreme ale țării), cu scopul îngrădirii răspândirii bolii.

Aceste măsuri au avut consecințe dramatice la scara întregii societăți: restrângerea drastică a liberei circulații în țară și străinătate, pierderea a numeroase locuri de muncă și închiderea unui mare număr de afaceri (cifrate la nivelul sutelor de mii), obligația consemnării la domiciliu pentru un număr mare de persoane sănătoase, dintre care unele, între timp, au dezvoltat – din această cauză – alte

tipuri de maladii (predominant psihice). Ramificațiile problemei pandemice au provocat, peste tot în lume, sentimente negative: teamă, frustrare, disperare. Ele se stabilizează pe termen lung, dintr-un motiv mai subtil. Din rațiuni atât științifice cât și practice (lipsa culturii de specialitate, timpul insuficient și ritmul imprevizibil al evoluției pandemice), este imposibil ca mase mari de oameni să fie în măsură să controleze și să interpreteze rezultatele cercetărilor biologic-virusologice (mai ales în timpul real al difuzării lor publice). Atunci, este de așteptat ca, în viitor, reacțiile colectivităților la alte ipotetice valuri pandemice să depindă mai mult de bunăvoința oamenilor în sensul însușirii (interiorizării) necondiționate a măsurilor luate și comunicate de autorități – oricât ar părea ele de arbitrar și nejustificate –, respectiv a cooperării cu autoritățile, decât de capacitatea cognitiv-intelectuală a persoanelor și colectivităților de a decifra formulările abstracte ale articolelor din revistele și volumele de specialitate, respectiv a reacționa justificat, concertat și eficient, în virtutea unei atari înțelegeri.

Aceste probleme au constituit, alături de altele, obiectul unui interviu acordat de cunoscutul gânditor Byung-Chul Han (Han, 2020) agenției de presă EFE. Din punctul său de vedere, pandemia COVID-19 marchează un regres de la „societatea bunăstării”, fundamentată pe plăcerea sau satisfacția de a trăi, la „societatea supraviețuirii”, bazată pe frica de moarte. El afirmă că în acest tip de societate se pierde sensul vieții bune („good life”); mai mult, bucuria de a trăi este sacrificată pe altarul sănătății, care devine un deziderat sau un scop în sine. Iată o nouă față de epocile anterioare, în a căror viziune cele două variabile erau interconectate printr-o relație de cauzalitate reciprocă – și anume, disocierea acestora, cu consecința apariției unui perfid cerc vicios: pe măsură ce viața devine o luptă pentru supraviețuire, crește teama de moarte. Angoasa existențială se generalizează, persoanei fiindu-i indusă cenzurarea plăcerii de a-și satisface actele normale, banale, cotidiene ale vieții (întâlnirea cu ceilalți, socializarea la serviciu și în timpul liber, servirea mesei în comun, activitățile recreative individuale și colective, apropierea intimă, fizică și psihică, față de persoana iubită etc.), însoțită de frustrarea enormă pentru acest preț plătit în vederea obținerii și menținerii securității sanitare personale și colective, cu consecințele anxietății, depresiei, uneori sinuciderii. „Aflându-ne în isteria supraviețuirii, spune gânditorul sud-coreean, uităm complet ceea ce este o viață bună. Pentru supraviețuire, sacrificăm de bună voie tot ceea ce face ca viața să merite a fi trăită: sociabilitatea, comunitatea și proximitatea. Din cauza pandemiei, restrângerea radicală a drepturilor fundamentale este acceptată fără rezerve” (Han, 2020)².

Conștiința umană se confruntă cu mari dificultăți de reorientare rapidă într-o lume care îi bulversează de la o zi la alta presupuziții și convingeri adânc înrădăcinate, o obligă să adopte peste noapte cultura comportamental-securitară a „alertei” și „urgentei” sanitare –, foarte diferită de cea însușită și practică anterior. Astfel, o altă falie social-culturală majoră ne întâmpină cu provocări neașteptate:

² Traducerea citatelor ne aparține [n. ns. I.I.]

dacă societatea informațională/ societatea cunoașterii era până mai ieri văzută a se situa la antipodul ignoranței cu toate tenebrele ei mistice, medievale, iată că acum ea poate coabita cu societatea supraviețuirii, a falsei cunoașteri/a pseudo-cunoașterii, a fricii, non-informării și dezinformării. Relația de *feed-back* dintre tehnologia de vârf și nivelul de trai ridicat al unei societăți prospere se frânge: cele mai avansate tehnologii artificiale sunt reduse în plină pandemie la rolul de substitute sau surrogate existențiale, suporturi de supraviețuire. Ordinatoarele fixe sau portabile, tabletele ori telefoanele „inteligente” devin interfețe pentru conferințe la distanță sau discuții cu cei cunoscuți, comenzi de alimente, jocuri distractive (pentru cine mai are dispoziția necesară) sau surse de informare despre mersul pandemiei.

Predicția dezvoltării societății se schimbă, la rândul ei: în loc ca societatea cunoașterii să reprezinte drumul spre dorita „societate a conștiinței”, ea pare să urmeze o cale inedită și îngrijorătoare spre ceea ce Han numește „societatea transparenței”. Pe aceste noi coordonate nu intervin în primul rând exigențe de ordin politic, juridic sau moral-deontologic, exprimate de vreun „*think tank*”, ONG, forum elitist de afaceri sau o altă entitate trans- ori supra-națională, ci constrângeri specifice informației procesate electronic, care tind să impună cadre formale obligatorii pentru cunoașterea și evoluția vieții sociale. S-a făcut, din această perspectivă, distincție între două sensuri ale conceptului de „transparență”: unul moderat, cel al discursului politico-administrativ, economico-financiar, diplomatic etc., în care transparența, în anumite grade, are o mare importanță pentru lumea democratică; altul radical, conținut de discursul domeniului computerial-informatic, unde transparența totală ar însemna, după unii analiști, pur și simplu anihilarea „subiecților” realității; altfel spus, s-ar produce o uniformizare sau echivalare a omului/societății cu automatul, existând riscul căderii într-un nou gen de *totalitarism*, de această dată unul pe care l-am putea denumi *computațional* sau *computerial-informatic* (vezi Han 2020, Galparsoro 2021).

În sensul radical al termenului de „transparență”, este probabil ca lucrurile să se desfășoare conform celui mai nefericit scenariu: involuția drastică a realității sociale pe măsura trecerii treptate la non-ființarea umană. Dacă totul devine calculabil (și previzibil), atunci nu mai rămâne loc pentru imprevizibilul inerent ființei umane, care încorporează în sine o doză de nedeterminare. Lumea umană nu este complet previzibilă, fiindcă în cuprinsul ei calculul nu e (singurul) suveran; comportamentul creativ-inovativ, căutarea de căi nebătătorite, propensiunea spre neprevăzut o deosebesc (pentru moment, cel puțin) de lumea ordinarilor. „Transparentizarea” ar însemna că atributele spiritului omenesc vor dispărea, întrucât nu li se va mai lăsa loc pentru manifestare. Necunoscutul, neprevăzutul, ineditul nu-și au rostul într-o lume a calculului infailibil și total. Așa cum arată Galparsoro, ordinatorul este inert și transparent, nu are nevoie de sferă privată, de opacitatea sau negativitatea inerentă ființei umane. El funcționează la viteza maximă a procesoarelor de care dispune, conform unor algoritmi prestabiliți sau modificabili în anumite limite. Dimpotrivă, ființa umană are nevoie de o sferă privată a sa, o zonă pudică, ferită de priviri

indiscrete, care să-i dea răgazul necesar gândirii. Omul *gândește, raționează*, iar acest lucru implică ineditul, neprevăzutul, non-apodicticul, deci altceva decât ceea ce poate fi anticipat sau calculat. În societatea transparenței nu mai există „tensiunea metafizică”, deci nici aspirația spre „adevăr”. Masa informațională nu generează vreun adevăr, ci doar un sentiment paradoxal și anesteziant de plenitudine vidă (Galparsoro, 2021, pp. 353, 354).

Iar atunci, viitorul devine tot mai incert doar pentru om, în măsura în care el devine tot mai previzibil pentru mașinile de calcul (ordinatele). Reducerea gradului de libertate al persoanelor și societăților nu implică defel ceva similar în cazul calculatoarelor electronice, a căror apropiere de comportamentul uman continuă, cu intenția expresă a programatorilor umani, fără însă ca aceștia să fie, deocamdată, în măsură să coroboreze la nivel informatic dimensiunea logic-rațională calculatorie a computerelor cu dimensiunea moral-afectivă a oamenilor, în scopul mult-visat de a obține ordinatele cu conștiință. Ne amintim întrebarea de altădată a lui Noica: oare computerul va avea cumpăt? Răspunsul definitiv (ori indubitabil) încă nu s-a dat. Cert este, din punctul nostru de vedere, că acest computer nu are cumpăt, dar poate avea maladii... nenumărate (și deloc spirituale!).

Dacă este posibilă o cale de evadare din aceste constrângeri infernale ale formalului, automatului și statisticului, atunci ea ar trebui să fie una a creativității, spun unii autori. Același Han încearcă o soluție, mergând pe varianta *imprevizibilului*, care i se opune calculabilului, îi poate „scăpa”, dacă preferăm o formulare mai populară. Totul depinde atunci de capacitatea persoanei de a-și transforma acțiunile din previzibile în imprevizibile, pentru a evada din universul concentraționar informatic, al calculabilului și statisticului. Remarcăm faptul că Han face apel la registrul fenomenologic și psihanalitic, întrucât vede în subiectul uman o *ființă scindată, imprevizibilă*, aptă să creeze stări sau evenimente care nu pot fi prevăzute, capabilă de ieșirea din identitatea statică a captivității și de intrarea în alteritatea dinamică a libertății. Reușita unor astfel de încercări are un rezultat insolit, fiindcă omul creativ își poate transforma viața într-o operă de artă, adeverind original crezul lui Fr. Nietzsche (vezi Galparsoro, 2021, p. 359).

Opțiunea metodologic-estetizantă abstractă a lui Han se cere, desigur, interpretată (și) prin considerarea ei pe planul concretului. Deși este remarcabilă în sine, ea conține totuși nucleul unei exagerări. Pentru că o evadare totală și definitivă din lumea informatic-virtuală ar semnifica ieșirea pentru totdeauna din starea de civilizație, așa cum se prezintă ea astăzi, a celui care ar experimenta actul respectiv. Mai curând, existența ființei raționale civilizate se poate realcătuși printr-o succesiune de „supuneri” la și „eliberări” din robia informațional-cantitativului, de alternanțe periodice între consimțirea înglobării în masa statistică și refuzul eliberator al acesteia, prin ieșirea din, eludarea sau reținerea de la imersiunea în lumea virtuală³. Așa cum un prizonier ingenios găsește moduri de a-și săpa un tunel de evadare spre

³ Îi mulțumim d-lui prof. Ion Copoeru pentru această sugestie.

libertate, de care se poate bucura o vreme, dar, fiindcă nu vrea să riște pedepse severe în eventualitatea în care ar fi prins, revine periodic în celula de detenție, pentru a fi prezent la apeluri, controale, examinări etc, preocupat să mascheze atent eventualele „probe” care l-ar da de gol, tot astfel, persoana capturată cu mai multă sau mai puțină voință personală în rețeaua informatic-virtuală mondială se poate deconecta și reconecta la rețelele electronice, după dorință și inspirație, devenind capabilă să lase mai multe ori mai puține „urme” digitale, care să dăuneze, eventual, libertății sale de mișcare.

Cât privește finalitatea estetică a modului de viață preconizat în acest fel, statutul înalt al operei de artă ne pare a fi un standard prea îndepărtat de posibilitățile omului obișnuit. „Artist” va fi aici, poate, insul de excepție, care va ști să exploateze fericit posibilitățile dimensiunilor formală și informală, cu un grad de creativitate ridicat, pentru satisfacerea orgoliului personal (să sperăm că nu și a vanității sale!), mulțumit de a fi reușit să scape, temporar, vigilenței „fratelui mai mare”. Aici însă, este posibil să ne fie utilă și concepția lui Schopenhauer, privită ca un complement al viziunii lui Nietzsche. Eforturile filosofului de la Frankfurt pe Main de a pătrunde tainele „lucrului în sine” l-au determinat să conceapă *voința* ca fiind cea mai apropiată modalitate de cunoaștere a acestuia. În locul asalturilor din afară împotriva insolitei redate a lui *Ding an sich*, sortite eșecului, Schopenhauer credea că se poate pătrunde în interiorul fortăreței acestuia ca printr-o trădare, așa încât să fim în măsură să descoperim „lucrul în sine” în noi înșine. Adică să-l descoperim prin simțul intern, ca *voință*. „Disprețuind fantasticele explicații ale «lucrului în sine» cu îmbelșugare emise după Kant, Schopenhauer se oprește în marginile doctrinei kantiene și pândește o posibilitate de înaintare, modestă, mărunță, dar întemeiată [...] Întâmplarea fericită că se găsesc în noi împreună și subiectul și obiectul, și fenomenul și lucrul în sine, ne dă putința să înlocuim aici inutilele arme ale intelectului, sesizând substanța sau «lucrul în sine» prin imediata sa relevare în conștiință” (I. Petrovici, 1904/ 2007, pp. 35, 36). Cât privește rezultatul contemporan al acestui exercițiu posibil, putem estima că amestecul dintre educație, cultură, talent, abilitate și voință ar fi, probabil, „rețeta” definitorie a unor momente de percepție și trăire artistică a vieții, pe care le intuim drept reverii inspiratoare pentru viitorul acestui nou Edmond Dantès, descoperitorul paradisului descătușării creative, al fabuloasei comori lăuntrice, chiar în interiorul Castelului If.

Există și alte concepte filosofice, emise în arii reflexive mai apropiate ori mai îndepărtate de sfera noastră culturală, care pot servi drept instrumente hermeneutice ale vastei problematice conținute în prezenta discuție. În studii, articole și comunicări rămase de referință pentru filosofia francofonă a științei (și nu numai pentru ea), savantul și filosoful elvețian Ferdinand Gonseth analiza adâncit, din punctul de vedere al filosofiei sale a idoneismului (i.e. a „deschiderii la experiență”), evenimente și epoci istorice de răscruce, adânc preocupante pentru conștiința umanității europene și mondiale. El sublinia rolul axial al *verticalității* (înțeleasă ca intenția de a ajunge la adevăr, împreună cu varietatea actualizărilor sau concretizărilor acesteia) în

calitate de suport al referențialului unui subiect aflat într-o situație sau conjunctură social-istorică oarecare. Amintim aici că, prin conceptul de „referențial”, în sens foarte larg, Gonthier înțelege modul în care subiectul își imaginează sau configurează mental mediul său ambiant. Referențialul are un dublu aspect (obiectiv și subiectiv), în funcție de care subiectul își interpretează percepțiile, mai mult sau mai puțin adecvat, printr-un cadru alcătuit în scopul imaginării sau configurării realității date. Niciodată subiectul nu va reuși o configurare „perfectă”, absolută sau definitivă a referențialului, fiindcă procesul cunoașterii nu poate ajunge vreodată la punctul terminus. Dimpotrivă, există o indefinită perfectibilitate în timp a referențialului, în funcție de mersul cunoașterii și experienței/practicii indivizilor și colectivităților umane.

Ne reține în mod deosebit atenția ceea ce scria Gonthier atunci când se referea la absența verticalei în existența umană, situație care îi declanșa „răul de a fi”, neliniștea, amețeaua, dezgustul profund (vezi Gonthier, 1971, p. 9). O atare absență implică *amoralitatea*, neasumarea unei atitudini definite, complacerea în situația în care orice devine posibil. Contextualizând precizările lui Gonthier la problemele ridicate de lumea informațională, consumerism, globalizare, pandemie..., înseamnă că această neliniște sau anxietate ar trebui să apară în oricare conștiință normal constituită atât timp cât ea nu poate sau nu dorește (fiind împiedicată într-un fel?) să reacționeze activ și creativ la procesul anestezierii gândirii, personalității, vieții de către varii entități, în scopuri incerte. Aceasta poate fi nu neapărat o stare a-morală, ci și o stare pre-morală, de moralitate larvară, o posibilă incubatie a viitoarei reacții, care își așteaptă cheia secretă, declanșatoare. Starea contrară, „verticalitatea” moralității, survine în urma reușitei actului declanșator, fiind manifestă printr-un moment de „asceză” (*momentul etic*), reprezentat de *obligația morală resimțită și consimțită în comun*. Acest moment etic reprezintă „fermentul” moralei, impulsul inalienabil, factorul de progres moral al persoanei umane. Nevoia unui asemenea „ferment” se face simțită în mod acut, în special în perioadele istorice caracterizate prin mutații profunde, cu schimbări sociale rapide și radicale (de ex. pandemia SARS-Cov2, asociată evoluțiilor imprevizibile ale lumii informatic-virtuale).

Gonthier afirmă că libertatea de alegere trebuie asociată sentimentului de responsabilitate față de sine și ceilalți, pentru ca morala să nu se degradeze și să rămână sub pecetea momentului etic (Gonthier, 1971, p. 19). Am spune că, într-un anumit sens, dacă este să continuăm interpretarea imaginii-metafore a verticalității, pe care i-a declanșat-o călătoria cu trenul în munți, *verticalitatea* nu este compatibilă cu *transparența*. Transparența – cu deosebire în ipostaza ei extremă, „totală” – este mai curând compatibilă cu orizontalitatea, ca dimensiune a unei realități dominate totalmente de computațional, ordinatoare, statistică. Verticalitatea (mai ales ca rezultat al *verticalizării*) nu poate surveni decât în urma unei decizii morale conștiente și responsabile a ființei umane, creatoare de referențiali, indispensabili vieții și activității sale curente; dacă omul va fi fost anihilat, nu va mai exista nici verticalitate. Acea zonă cogitativă, ferită de privirile indiscrete, în care se consumă energia gândirii și răgazul dintre gânduri, este – ca să întrebuițăm o licență gonthieriană – „fermentul”

moralității, sesizabil prin dimensiunea verticală inconfundabilă a omului moral. Cât despre o posibilă moralitate a ordinarilor, considerăm că, la acest capitol, nu putem (cel puțin la ora actuală) discuta cu sens. Putem, eventual, solicita un examen al moralității programatorilor...

„Primul val” al pandemiei s-a încheiat, convențional, prin coincidență (?), chiar cu câteva zile înainte de a debuta războiul din Ucraina. Ce învățăminte se pot trage din aceasta? Prezent la Conferința de Securitate de la München, în luna februarie 2022, Bill Gates, finanțator caritabil al programului Covax de elaborare a vaccinurilor anti-Covid pentru distribuirea lor (prin Coaliția de Inovare a Pregătirii Anti-Pandemie) în țări cu venituri scăzute, precum și comentator-analist de mare audiență al pandemiei pe tot parcursul acesteia, a declarat câteva lucruri interesante (Gates, 2022). Cele mai importante dintre ele (trei la număr) au fost reținute, în mod deosebit, de jurnaliști:

1. Cu toate că riscul formelor severe de boală provocată de virusul COVID-19 a scăzut „drastic”, o nouă pandemie este foarte probabilă;
2. Această potențială nouă pandemie va fi cauzată de un nou agent patogen;
3. Progresele tehnologiei medicale vor reduce în viitor timpul de producere al vaccinului la șase luni.

Partea cea mai interesantă a declarațiilor lui Gates se găsește, din punctul nostru de vedere, în referințele pe care el le-a făcut la factorul *imunitate*. Astfel, Gates a remarcat că efective mari ale populației planetei au dobândit deja un anumit nivel de imunitate la boală, a cărei severitate a scăzut odată cu apariția ultimei variante Omicron; acest lucru s-a produs, în multe locuri, ca rezultat al imunizării prin virusul însuși. În acest context, s-a redus foarte mult riscul expunerii la virus. Ceea ce, însă, pare să fi scăpat atenției unei părți a presei sunt unele afirmații mai greu interpretabile ale lui Gates, cel puțin la nivelul actual al comunicării publice despre pandemie. De pildă, el a afirmat că virusul însuși a fost un fel de vaccin (?), căruia supra-adăugarea vaccinului propriu-zis i-a accentuat acțiunea terapeutică asupra organismului uman. Dar Gates nu a contestat, nici la München, nici altundeva, mesajele publice transmise de unele autorități ale companiilor farmaceutice, cât și de anumiți comentatori independenți (medici, jurnaliști, analiști politici ș.a.), care au vorbit despre vaccin ca agent al terapiei genetice experimentale voluntare făcute cu populația omenirii. Problema efectelor secundare ale vaccinurilor, apărută pe fondul unui atare experiment genetic fără precedent, a rămas până astăzi un subiect puțin comentat și agreat, de fapt un *tabú* al actorilor ordinii geopolitice mondiale actuale. La care se adaugă alte subiecte delicate, ca acela al cifrei de afaceri a firmelor farmaceutice cu vaccinuri vândute autorităților statale, care uneori le-au comandat excesiv, le-au prezentat publicului ca gratuite (!), serul fiind uneori administrat voluntarilor... „la chiuvetă” (cu largul concurs al celor implicați în acțiunea respectivă) ori revândut altor state sau distrus ecologic, odată neutilizat și expirat. Se cunoaște poziția laconică a autorităților publice și private: beneficiile vaccinului depășesc riscurile.

În toate aceste aspecte ale pandemiei, transparența se îmbină mereu cu non-transparența, imprevizibilul având un rol neverosimil de mare, tot timpul.

Este dificil să scrii o încheiere, fie ea provizorie, despre un proces neîncheiat. De aceea, să facem o speculație. Este posibil ca, de acum încolo, omenirea să fie supusă unui nou proiect utopic care, spre deosebire de cele anterioare, nu numai că nu se prezintă în vreo scriere literară sau filosofică, ci e desfășurat printr-un experiment genetic, științifico-economico-politic de ordin practic la scară *macrosocială*. Secretul noii utopii pare să se ascundă într-o inedită stare de bine (sau de confort securitar personal) pe care se presupune că ar urma să o trăiască ființele umane prin schimbarea/ameliorarea codului lor genetic, de natură să le imunizeze la pericolele altor pandemii, aflate la pândă în necunoscutul viitorului. Comunitățile rurale meșteșugărești tradiționale, falansterile manufacturiere orășenești moderne ori corporațiile informatic-cibernetice multi- și transnaționale post-moderne, care erau în măsură să inducă sensul, coeziunea și satisfacția activității (eventual, poate, fericirea) în colectivitățile umane, nu mai sunt de actualitate. Bunăstarea, libertatea, fericirea, progresul nu mai constituie drepturi sau opțiuni predefinite, inalienabile ale omului, așa cum statuaseră Revoluțiile și Chartele Modernității. S-ar părea că valoarea supremă a acestui nou tip de utopie este *sacrificiul*, capacitatea fiecăruia de a-și sacrifica bunuri, drepturi, valori pentru securitatea sanitar-epidemiologică a celorlalți. Acesta însă este un interes statuat oficial, comunicat public și impus de autoritățile competente. El nu pune, ci im-pune, nu lasă loc „punerii în comun” – vitală persoanei și comunității/colectivității –, în schimb unilateralizează sacrificiul. Ne amintim de cuvintele lui de Saint-Exupéry: „Sunt cel mai puternic dacă mă regăsesc. Dacă Umanismul nostru reface Omul. Dacă știm să ne întemeiem Comunitatea și dacă, pentru a o întemeia, ne folosim de singurul instrument eficace: sacrificiul. *Comunitatea noastră, așa cum o clădise civilizația noastră, nu era nici ea suma intereselor noastre – ea era suma darurilor noastre* [subl. ns. I.I.]” (de Saint-Exupéry, 1942/ 2013, p. 504). Sensul sacrificiului a fost schimbat (deturnat, spun unii), darurile au dispărut. Care va fi Omul viitorului? Cum se va reface el? Cu daruri? Cu majusculă...?

BIBLIOGRAFIE

- Gates, B. (2022). Bill Gates says Covid risks have „dramatically reduced” but another pandemic is coming. Reportaj de Karen Gilchrist, <https://www.cnn.com/2022/02/18/bill-gates-covid-risks-have-reduced-but-another-pandemic-will-come.html>, accesat la 21.04.2022.
- de Tocqueville, A. (1935/2017), *Despre democrație în America*, traducere din limba franceză de Magdalena Boiangiu, Beatrice Staicu și Claudia Dumitriu, București: Editura Humanitas.
- Drăgănescu, M. (2007). *Societatea conștiinței*, București, Editura ICI.
- Galparsoro, J. I., (2021). *Big Data*, transparence et hypercommunication. În ASPLF38: *La Participation 2021*, recueil des communications. pdf. (pp. 351-360), accesat la 18 iunie 2021.
- Gonseth, F. (1971). Le moment éthique, levain de la morale. În „Revue universitaire de science morale” nr. 14–15 (pp. 55–76), <http://www.afg.logma.ch/FGMELM.PDF>, accesată la 21.02.2020.

- Han, B.-C. (2020). COVID-19 has reduced us to a 'society of survival' – EURACTIV.com. Interviu acordat Agenției EFE, <https://www.euractiv.com/section/global-europe/interview/byung-chul-han-covid-19-has-reduced-us-to-a-society-of-survival/>, accesat la 15.06.2021.
- Isac, I. (2020). *When the Invisible makes the Law of the Visible*. Poster prezentat la 7th Central & Eastern European LUMEN International Scientific Conference „New Approaches in Social and Humanistic Sciences” (NASHS). Chișinău, Republica Moldova. Organizatori: Centrul LUMEN, 25–26 iunie 2020.
- Petrovici, I. (2007). O problemă de filosofie. În *Filosofie și metafizică* (ediție critică, text stabilit, studiu introductiv, note și comentarii de Arian Michiduță), Craiova, Editura AIUS (lucrarea inițială apărută în 1904).
- de Saint-Exupéry, A. (2013), *Pilot de război*, traducere din limba franceză de Ileana Cantuniari, București, Editura RAO.